

Alkuin – rojak Bede Častivrednega in sodelavec Karla Velikega

V predavanjih o najstarejšem angleškem slovstvu, ki jih je prof. dr. Janez Stanonik imel v prvem letniku študija angleškega jezika s književnostjo, je spregovoril tudi o obeh uglednih Anglo-Sasih iz Severne Humbrije iz 8. stoletja, o Bedi Častivrednem (Beda Venerabilis) (ok. 670–735) in o Alkuinu (ok. 735–804). Družbi na otočju in v celinski Evropi sta oba dala izviren pečat.

Poglavje o najstarejšem obdobju kulturnih dejavnosti na Britanskem otočju, to je o 8. stoletju, ne more spregledati prispevka benediktinskega meniha Bede Častivrednega (ok. 670–735) in diakona Alkuina (saško Ealh-wine, latinizirano Alcuinus ali Albinus, Alkvin), Bedovega rojaka iz Severne Humbrije. Najstarejši ohranjeni zapisi in izročilo pravijo, da se je Alkuin rodil ok. leta 735, to je leta, v katerem je umrl Beda Častivredni, v anglosaški družini v Severni Humbriji. Opredeljen je kot »srednjeveški učitelj« in kot blaženi član Cerkve, čeprav mu takšen naslov uradno (še) ni bil priznan.¹ Bil je privrženec meniških idealov, vendar sam ni nikoli postal menih. Čeprav ni deloval v krajih, kamor so se naselili predniki Slovencev, to je v vzhodnem alpskem in panonskem prostoru, je s svojimi pismi, svetovalnim delom in udeležbo na zborovanjih, kjer so sprejemali smernice za misijonsko delo, posredno vplival na ravnanje frankovskih vladarjev, na postopanje nosilcev cerkvenih služb ter na širjenje krščanstva in nastajanje nove krščanske kulture v tem prostoru. Pod njegovim vplivom je bila pri širjenju krščanstva izključena prisila, kar je bila v začetnih letih vladanja Karla Velikega (742, vladal 768–814) sestavina priključevanja novih ozemelj in podjarmljenje novih ljudstev. Prebivalcem panonskega in vzhodnega predalpskega prostora je pomagal, da so sprejela krščanstvo iz zahoda, kjer se je uveljavil rimski primat in je tako ta prostor postal sestavni del zahodne krščanske kulture.

1. Začetno obdobje Alkuinovega življenja

Alkuin se je rodil v družini plemenitega rodu ok. leta 735 v Yorku (rimska legio-narska trdnjava Eboracum), pokrajini Yorkshire, najpomembnejšem cerkvenem

¹ Smolik, geslo Alkvin, str. 432–433; Alcuin, v: *Encyclopaedia Britannica*.

in kulturnem središču tistega časa. Po očetovi strani je bil sorodnik sv. Willibrorda iz Severne Humbrije. Prvih 46 let (do 782) je preživel v Yorku najprej kot učenec v samostanski šoli in nato kot učitelj ter varuh knjižnice pri katedralni šoli. Izstopal je kot najboljši učenec in mu je bil posebej blizu rimski pesnik Virgil. Ko je vodja šole Aelbert romal v Rim, v skladu z navadami učenjakov tistega časa, da bi zbral novo gradivo za pouk in preučevanje, ga je spremljal njegov najboljši študent Alkuin. Na poti domov sta se v Paviji udeležila razprav Petra iz Pise in srečala Karla Velikega. Po letu 778 je bil Alkuin voditelj katedralne šole in je nasledil svojega učitelja Aelberta. Bil je pomemben oblikovalec cerkvenega in kulturnega življenja nasploh in je postal posrednik anglo-saškega humanizma. Postal je diakon in to ostal celo življenje.² Med področja delovanja v začetnem obdobju sodi poleg izobraževalnih dejavnosti skrb za urejanje notranje-cerkvenih zadev, v kar je treba šteti tudi urejanje cerkvenih zadev na britanskem otočju.

Leta 781 je Alkuin šel ponovno v Rim, da bi uredil nekatera cerkvena vprašanja. Pred odhodom v Rim je sestavil obsežno pesnitev o pomembnih možeh zgodovine škofijskega mesta York (*Versus de Sanctis Eboracensis Ecclesiae*).³ Pesnitev je dragocena tudi zato, ker vsebuje opis delovanja šole v Yorku in seznam rokopisov, ki so jih hranili v šolski knjižnici. Za rokopise je poskrbel sam Alkuin in je zbiral predvsem tiste, ki so bili pomembni za posredovanje klasične izobrazbe in uglednih avtorjev s področja teologije (med temi so bili vsi štirje veliki zahodni cerkveni očetje).

Na poti iz Rima se je v Parmi srečal s Karlom Velikim, ki ga je povabil, da je postal njegov sodelavec na dvoru v Aachnu (lat. Aquisgranum, franc. Aix-la-Chapelle). Leta 782 se je zato preselil na Karlov dvor. Pisma kažejo, da je Alkuin občudoval kralja Karla in tudi njegovo delo za izboljšanje versko-kulturnih razmer v državi. Na kralja ni gledal le kot na branilca Cerkev, temveč kot na velikega državnika, ki je spretno širil krščansko civilizacijo. Naslednja leta so bila v službi frankovske države; le za kratek čas je od 790 do 792 bival v rojstni deželi, kjer je želel ostati, biti predstojnik manjšega samostana ob reki Humber in tako zaključiti življenje. Najprej pa je moral poravnati spor med Karlom in Offom, kraljem Mercie. Vendar se je vrnil na celino, ko ga je Karel poklical, da bi obravnaval vprašanje adopcionizma.⁴ Po Karlovi zamisli je najprej prevzel urejanje dvorne pisarne in skrb za nekatere opatije v bližini dvora, kjer je meniško življenje šepalo. V nadaljevanju je največ svoje pozornosti namenil delovanju palatinske šole, ki jo je ustanovil cesar. Karel Veliki je ob sebi

² Wallach, Alcuin, str. 242.

³ Alcuin, v: *Encyclopaedia Britannica*; Pave, *The Letters of Alcuin*, str. 70–71.

⁴ Prim. Page, *The Letters of Alcuin*, str. 13.

zbral vrsto uglednih učiteljev in znanstvenikov tistega časa, Angle, Sase, Irce in Italijane, s čimer je ne le povečal ugled svojega dvora, temveč v državi sprožil vrsto procesov, ki so karolinškemu cesarstvu dali pečat. Med uglednimi učitelji so bili poleg Alkuina še Langobard Pavel Diakon (pisec zgodovine Langobardov), Pavlin II. (poznejši oglejski patriarh), Amalarij iz Metz (ok. 775–850), liturgik in nato nadškof v Trierju, jezikoslovec in pesnik Peter iz Pise (744–799) in Hraban Maver (Rabanus Maurus, ok. 780–856), ugleden filozof in teolog. Dvorni kaplan je bil Hildebald, nadškof Kölna (ok. 791–819). Vsak od njih je šolo obogatil z osebno intelektualno močjo in z bogastvom znanj. Ko se je leta 796 Alkuin umaknil v Tours, je vodstvo šole prevzel Einhard. Poleg samega vladarja so dvorno šolo obiskovali člani njegove družine, sinovi in vnuki, prijatelji in njihovi otroci ter bili vključeni v živahne razprave o vprašanih tistega časa ter v izmenjavo znanj, ki so jih učitelji prinašali vsak iz svojega okolja. Del mlajših učencev je bil namenjen posvetni, drugi del pa cerkveni karieri.

Kot ugotavljajo poznavalci delovanja šole, je Alkuin v frankovsko okolje uvedel angleški način delovanja šole, ki se je do tedaj uveljavil v Yorku, v takrat osrednjem kulturno-izobraževalnem središču otočja. Uredil je učni načrt, uredil šolske razmere nasploh in pospešil sistematični študij liberalnih umetnosti (*septem artes liberales*) kot pogoj za boljše dojetje duhovnih vsebin. Od sedmih umetnosti je zlasti poudarjal *trivium* in je za gramatiko, retoriko in dialektiko pripravil učna besedila (*Grammatica, De Rhetorica et Virtutibus, Dialectica*). Pri tem tečaju je šlo za temeljna znanja, ki so jih bili deležni vsi udeleženci šole in so služila za prevzemanje upravnih nalog v državi. Niso pa zanemarjali niti vsebin *quadriviuma* (aritmetika, geometrija, astronomija, glasba), ki so jih obiskovali zlasti kandidati za duhovništvo. Večjo pozornost je namenjal še pisavi in ortografiji, s čimer je želel izboljšati sistem prepisovanja in dela skriptorijev nasploh.⁵ Za pripravo učnih besedil so mu služili klasični rimski avtorji. Pouk ni bil vezan na kakšen študijski red, temveč je bil organiziran odvisno od znanja učencev in je rasel organsko iz sodelovanja med učitelji in učenci.⁶ Učitelji in učenci so sestavljali neke vrste akademijo, ki se je redno zbirala pod predsedstvom kralja in obravnavala znanstvena vprašanja, probleme v državi, literaturo. Kot poseben izraz pripadnosti skupnosti so si člani nadevali psevdonime, ki so bili izbrani po določenih merilih. Kralju Karlu Velikemu je pripadalo ime kralja Davida, nadškofu Hildebaldu ime velikega duhovnika Arona, Pavlin se je imenoval Timotej, Alkuin je nosil ime Flacij. Poleg drugih stvari je Alkuin na novo uredil psevdo-avguštinski spis *Categoriae decem*, s katerim je prispeval k študiju Aristotelovih spisov v latinščini. Kulturno dogajanje na dvoru in

⁵ Prim. Wallach, Alcuin, str. 243; Page, *The Letters of Alcuin*, str. 72–73.

⁶ Jedin, *Storia della Chiesa*, str. 97.

prispevki posameznih udeležencev so pripomogli, da se je latinščina uveljavila kot najbolj primerna za izražanje verskih in kulturnih vsebin in da je prišlo do njene ločitve od ljudskih jezikov. Latinščina je postala kulturni jezik zahoda. Poleg literarnih del na dvoru se kot prvi sad jezikovne reforme omenja drugi del analov frankovskega kraljestva za čas od 793 do 807.⁷

2. Sodelavec in svetovalc Karla Velikega

Alkuinovo delo na različnih področjih in vpliv na oblikovanje države so pripomogli, da se je oblikovalo novo kulturno središče in dogajanje, ki se ga je oprijelo ime »karolinška renesansa« s središčem v Aachnu, eni od prestolnic karolinške države. Ta se je kazala v prenovljeni arhitekturi, izdelavi rokopisov, širjenju splošne izobrazbe ter širši, izobrazbi naklonjene miselnosti. V cerkvenem življenju se je dogajanje odražalo v večji skrbi za urejeno poslovanje, boljšo izobrazbo klera in spoštovanje splošno sprejetih uredb. Med različnimi drugimi splošno kulturnimi dosežki gre poudariti prispevek za splošno ureditev pisave, ki se je od predhodne ločila po večji jasnosti črk, sestavi besed in oblikovanju stavkov. Oblikovala se je karolinška minuskula, ki je postala splošno razširjena pisava Evrope tistega časa.⁸

Ohranjeni dokumenti nam govorijo, da je Alkuin imel na Karla Velikega velik vpliv in da je dal odločilen prispevek pri sprejemanju posameznih vladarskih odlokov in pisem, ki so oblikovala državno politiko, zlasti kar zadeva odnose vladarja do Cerkve in urejanja odnosov znotraj države; nobeden od vladarjevih sodelavcev ni imel tako močan vpliv na spreminjanje razmer v državi. Alkuin je sodeloval pri oblikovanju državne zakonodaje (*capitularium*), posebej pri sestavljanju in sprejemanju sklepov splošnih zborov (*concilia mixta*). Na njih so predstavniki Cerkve in države ter vladarjevi sodelavci v smislu temeljnega načela povezovanja vseh področij državnega življenja, *unitas inter regnum et sacerdotium*, oblikovali področno zakonodajo, ki je služila utrjevanju in poenotenju države in hkrati urejala cerkvene zadeve. Z zborovanji, uradnimi obiski po delih države (*missi dominici*), zakonodajo in pismi posameznikom so bila načela, sprejeta na dvoru, prenesena v praktično življenje ter poslovanje države. Šlo je, kot je ustaljen način govorjenja, za ustvarjanje *civitas christiana*, na čelu katere je bil vladar (njemu je pripadal naziv *Rex et Sacerdos*), ob njem pa cerkveni in državni uradniki. Pri tem se je Alkuin najprej potrdil kot oster kritik misijonskih metod in ukrepov, ki jih je izvajal Karel Veliki, zlasti pri podjarmljenju Sasov

⁷ Jedin, *Storia della Chiesa*, str. 99.

⁸ Jedin, *Storia della Chiesa*, str. 98.

in Frizov okoli leta 772. Takrat so sprejeli zakonodajo *Capitulatio de partibus Saxoniae*, ki je vsebovala drastične kazni za prekrške ali zavrnitev krsta.⁹ Alkuin je nasprotoval takšnemu načinu in je uporabljal različna sredstva, da je dosegel spremembo vladarske politike.

Alkuin je bil za Karla Velikega več kot le svetovalec in sodelavec. Nanj je imel zelo osebni vpliv. Ko je bil cesar na poti v Italijo konec maja leta 800, se je ustavil v Toursu in obiskal Alkuinovo skupnost. Raziskave zadnjih let pa so tudi pokazale, da je imel Alkuin pomemben vpliv na dogodke, ki so pripravljali obnovo zahodno-rimskega cesarstva in kronanje Karla Velikega za cesarja v letu 800. V Rimu je namreč imel več svojih prijateljev, ki so bili blizu dvoru papeža Leona III. (795–816). Tako francoski kot nemški zgodovinarji so v zadnjih letih potrdili, da je bilo cesarsko kronanje in ponovna vzpostavitev cesarstva delo cesarju naklonjenih klerikov, ki so se zbirali ob Alkuinu. Kar vse kaže, opat iz Toursa ni bil noben zapečkar ali priden knjižni molj, temveč učenjak, ki se je zelo dobro spoznal na urejanje političnih zadev in je uporabil svoje povezave, da se je obnovila ideja o zahodnem rimskem cesarstvu (kar je bilo mogoče tudi zato, ker je bil cesarski prestol v Bizancu po smrti Konstantina VI. prazen).¹⁰ V moči svoje duhovne oblasti je Leon III. prenesel cesarski sedež na zahod (Karel se od tedaj kaže kot *Augustus*, mesto Aachen kot *Roma secunda*), Karla pa razglasil za edinega pravega rimskega cesarja.

Kot dober poznavalec razmer tistega časa je Alkuin zaznal novo mesto, ki ga je zasedel med vladarji v zahodni Evropi frankovski kralj in poseben pomen v okviru krščanskega sveta. To se je pokazalo v uporabi terminologije. V pismih iz let 796–797 pri Alkuinu prvič srečamo izraz *Imperium christianum*, ko govori o frankovski državi. Isti izraz je uporabil tudi v svoji izdaji gregorijanskega zakramentarija in ga je uporabil namesto dotedanjega *Imperium Romanum*. Če je Pavlin Oglejski za Karla Velikega uporabljal izraz *Gubernator omnium Christianorum*, potem je Alkuin uporabljal vzdevek *Novus David*; prvič ga je uporabil v nekem pismu iz leta 794. Frankovskega kralja so gledali kot Davida krščanstva.¹¹

Širjenje frankovskega tipa fevdalizma je prinašalo vrsto posledic tudi za organiziranje Cerkve in uveljavljanje enovite cerkvene organizacije. Poseben izziv za urejanje poslovanja Cerkve v državi so bili 'neodvisni' duhovniki, ki niso bili pod oblastjo krajevnega škofa, temveč so delovali pri cerkvi na posestvih posameznih zemljiških gospodov; ti so jih postavljali v službo, plačevali in odslavljali. Sicer pa so bili izvzeti izpod cerkvenega in državnega nadzorstva.

⁹ Prim. Jedin, *Storia della Chiesa*, str. 84.

¹⁰ Prim. Wallach, Alcuin, str. 243.

¹¹ Prim. Jedin, *Storia della Chiesa*, str. 114–115.

S pobudo in podporo Alkuina in drugih sodelavcev je Karel Veliki sprejel več ukrepov, da bi urejal razmere med takšno duhovščino. Med drugim so bile predpisane redne škofovske vizitacije po župnijah in drugih cerkvah, kjer so škofje pregledali razmere, urejali disciplinska vprašanja in imeli možnost posredovati krščanski nauk s pridigami. Pridigarska dejavnost je bila po Alkuinovem učenju med najpomembnejšimi nalogami škofa. Uradni obiski so bili sredstvo, da so škofje redno opravljali to svojo nalogo, kar pa je bilo pred tem zanemarjeno, kot na več mestih v svojih pismih ugotavlja Alkuin.¹²

2.1. *Splošni opomin iz leta 789*

Med tako pripravljenimi dokumenti je imela osrednje mesto *Admonitio generalis* iz marca 789, ki je uredila vrsta vprašanj s področja cerkveno-državnih odnosov in življenja nosilcev cerkvenih služb ter ima sloves temeljnega dokumenta kulturne in cerkvene prenove (*renovatio*).¹³ Določbe so namenjene vsem, škofom, klerikom na splošno, menihom in nunam. Jasno so opredeljene pristojnosti metropolitov, ki so v tem času imeli ne le častno, temveč tudi pravno-disciplinsko vlogo, in dolžnosti sufraganov. Kot kuriozيتeta tega časa nastopajo pokrajinski škofje, ki so delovali znotraj ozemlja krajevnega škofa (čl. 9). Opredeljene so pristojnosti zbora škofov, ki so prvi poklicani k reševanju problemov, nastalih na določenem ozemlju; za reševanje le-teh naj se ne zatekajo h kralju ali k posvetni oblasti (čl. 10). Za reševanje odprtih vprašanj naj se škofje pod vodstvom metropolita zbirajo dvakrat letno na pokrajinsko cerkveno sinodo (čl. 13). Potrjeno je bilo starodavno pravilo, da je bil škof (ali duhovnik) posvečen za določeno škofijo in da mu je bilo dovoljeno opravljati škofovska opravila le na ozemlju tiste škofije (čl. 12), ne pa prehajati iz škofije v škofijo (čl. 24). Čl. 25 je določal, da absolutna posvečenja niso dovoljena – vsak je lahko posvečen le za določeno škofijo in to mora biti opredeljeno ob posvečenju. Škofje naj ne bivajo na podeželju ali v zaselkih, temveč v mestih. Prepovedana je bila simonija (ob spominjanju na ravnanje čarodeja Simona) – posvečenje in prejemanje cerkvene službe za denar. V primeru, da se to zgodi, je potrebno odstaviti oba in tudi posrednika med njima (čl. 21). Klerikom in menihom je bilo prepovedano ukvarjanje s posvetnimi stvarmi. Kleriki so bili podrejeni sodni oblasti škofov; če je med klerikoma prišlo do spora, je moral razsojati njun škof in ne

¹² Prim. Page, *The letters of Alcuin*, str. 50.

¹³ Prim. nemško izdajo M. Glaathaar, H. Mordek, K. Zechiel-Eckes (ur.), *Admonitio generalis, Monumenta Germaniae Historica* (Hannover 2012); slov. prevod M. Kristan, Karel Veliki: *Admonitio generalis, Keria*, 23 (2021), št. 1, str. 211–222.

posvetna oblast (čl. 28). Zagrožene so sankcije proti tistim, ki bi lažno obtoževali duhovnike in škofo.

V dokumentu so Karel Veliki in njegov krog ob sklicevanju na kanonsko pravo, določbe vesoljnih in pokrajinskih koncilov (Niceja, Kalcedon, Sardika, Laodiceja, Kartagina, drugi afriški koncili) ter določb posameznih papežev (Leon III, Inocenc) začrtali sistem urejanja države, postavljanja v cerkvene službe, veljavnost cerkvenih posvečenj, ravnanje z neprimernimi kleriki, sankcije za prekrške. Ker je šlo za državno-cerkvene predpise, so opredeljeni pogoji za veljavnost zakramentalnih dejanj in dolžnosti klerikov pri njihovi delitvi. Šlo je za vrsto zelo natančnih in podrobnih določb, ki so postavljale temelje cerkvenim ustanovam na ozemlju karolinške države in so bile sad izkušenj predhodnih stoletij.

Isto leto 789 je bilo izdanih še več kapitularjev, hkrati pa so bile sklicane državne sinode, ki so določbe kapitularjev prenesle v prakso. *Admonitio generalis* mnogi ocenjuje kot neke vrste prelom in ustavo, ki je postavila pravne temeljne delovanja države ali kot vizijo družbe in države. V načelih, ki so jih izražali posamezni dokumenti in sklepi mešanih koncilov, je šlo za uveljavljanje značilnosti, ki so bile sestavni del t. i. irske ter anglo-saške misijonske metode in so imele vsekakor pomen tudi za ozemlje v vzhodno alpskem in panonskem prostoru, kamor se je konec osmega in na začetku 9. stoletja razširila frankovska oblast. Misijonarji iz irskega ter nato anglo-saškega prostora so po isti metodi delovali že v drugih okoljih in dosegali dobre uspehe. Alkuin velja za avtorja omenjenih dokumentov in iz sklepov lahko vidimo, kakšna ravnanja je uveljavljal ter spodbujal. Določbe zato niso zgolj predpisovale, kakšna naj bo vsebina pridiganja in drugih oblik oznanjevanja, da bi se to ločilo od kakršnekoli herezije, temveč so vsebovale tudi metodološke poudarke in način priprave bodočih oznanjevalcev.

Kot pomembno načelo, ki je zaznamovalo nadaljnje širjenje frankovske oblasti in s tem krščanstva, je bila določba o uporabi jezika pri misijonskem delu. Za irske misijonarje in nato v pripravi smernic za konkretno misijonsko delo je veljalo, da morajo misijonarji verske resnice, obreda krsta in maše ter njun pomen v krščanskem *credu* ljudem razlagati v njim razumljivem jeziku, to je v ljudskem jeziku. Isto načelo se je zahtevalo za učenje osnovnih molitev in spovednega obrazca.¹⁴ To je vsekakor pomenilo oblikovati povsem novo govorico za področje cerkvenega življenja, najti ali iz-najti strokovno terminologijo za zahtevno teološko področje, dogemsko in pastoralno. Praktični razlogi so narekovali, da so se začeli oblikovati prvi glosarji, ki so kot priročniki služili novim misijonarjem (v nemškem prostoru segajo najstarejši opisi vsebin izrazov v leta po 777). Če se samo spomnimo, kako zahteven in dolgotrajen je bil

¹⁴ Dolinar, *Misijonske metode Salzburga in Ogleja*, str. 142.

postopek oblikovanja tehnične terminologije s tega področja že v grškem in latinskem kulturnem prostoru, potem je treba priznati, da je šlo za zahtevno in v polni meri zgodovinsko delo in da so misijonarji pri tem pokazali dobro teološko razgledanost in posledično veliko jezikovno ter literarno ustvarjalnost. Hkrati bi smeli v tem kontekstu govoriti o začetkih prevajalskih dejavnosti, zlasti bibličnih in liturgičnih besedil, ki so jih potrebovali pri bogoslužnih srečanjih.

Admonitio generalis iz leta 789 je bila pomembna poleg uveljavitve irskih misijonskih načel tudi za nekatera druga temeljna področja, ki so urejala praktično versko življenje in razvoj teologije. Po Alkuinovi zaslugi so ta postala sestavni del zakonodaje v frankovski državi. Določena je bila snov za izobraževanje in praktično pastoralno uvajanje duhovniških kandidatov. Pomembne so bile določbe glede komunikacije misijonarjev z ljudmi. Eden od predpisov je določal, da morajo duhovniki, zlasti še tisti, ki so določeni za misijonarje, obvladati jezik ljudstva, med katerega odhajajo in da morajo katehetsko ter oznanjevalno delo opravljati v ljudskem jeziku.¹⁵ Obrede, verske resnice, zakramente, mašo morajo razlagati ljudem v njihovem jeziku. Najosnovnejših molitev in spovednega obrazca jih morajo ravno tako naučiti v njihovem jeziku. Zato ne čudi, da so misijonarji in verniki morali poznati krstni obred, očenaš, vero in slavo, seznam najpogostejših grehov in obrazec spovedi v svojem jeziku in na pamet. To je vključevalo potrebo po prepisih vseh teh obrazcev, kar so tudi morali poskrbeti misijonarji; to je predpostavljalo osnovno znanje pisave in zmožnosti branja, ker bi sicer predpisi ostali brez sadov. Tak pristop je bil seveda veliko zahtevnejši do misijonarjev, kot bi bilo preprosto uvajanje latinskega jezika in uporabljanje že do tedaj poznanih izrazov v germanskem okolju.

2.2. *Pisma*

Alkuin je zapustil preko 310 latinskih pisem, ki so važen vir za poznavanje razmer in duha njegovega časa tako na britanskem otočju kot v frankovski državi. Kot je ugotavljal že Page,¹⁶ bi težko našli kakršnokoli pomembno vprašanje o Cerkvi ali državi v tistem času, o katerem ne bi Alkuin izrekel svojega mnenja. Ker se je čutil odgovornega na toliko področjih javnega življenja in za izvajanje cerkvenega nauka, so njegova pisma pomemben vir in dopolnilo sicer redkih virov za poznavanje njegovega časa. Med dopisniki so vse pomembne osebnosti njegovega časa, najpogosteje pa Karel Veliki, upravitelj dvornega premoženja

¹⁵ Prim. Benedik, *Kršćanstvo na Slovenskem v luči virov*, str. 141.

¹⁶ Page, *The Letters of Alcuin*, str. 8–9.

Megenfrid, Benedikt iz Aniana, Pavlin Oglejski, Arn iz Salzburga in drugi.¹⁷ Iz časa frankovskih osvajanj vzhodnega alpskega prostora v letih od 788 do 796, potem ko so leta 796 Franki v Panoniji porazili Obre in z njimi povezane Slované, je ohranjenih več Alkuinovih pisem, poslanih Karlu Velikemu, Arnu (ok. 740–821) in drugim.¹⁸ Kot dober poznavalec začetnega obdobja širjenja krščanstva, to je pred Teodozijevo razglasitvi krščanstva za državno vero, je Alkuin gledal na ravnanje vladarjev svojega časa. Pri tem se je glede načrtnega poučevanja v krščanstvu skliceval na načela, ki jih je v svojem spisu *De catechisandis rudibus* uveljavil cerkveni učitelj Avguštin. Ker je veljal za uglednega pisca in misleca tega časa, je s svojimi povezavami uspel predstaviti in uveljaviti svoj izvirni versko-politični koncept o odnosih med državnimi oblastmi in Cerkvijo, to je pomenilo tudi do širjenja krščanstva med novo podrejenimi ljudstvi. To je v tem konkretnem primeru pomenilo do Obrov in do njim podrejenih slovanskih plemen, ki so bila do tedaj vključena v avarsko državo, kot seveda do drugih ljudstev, ki so živela na tem področju ali v soseščini (med temi so bili tudi ostanki starega latinskega prebivalstva, ki so v virih preprosto imenovani Romani). Pri tem je navsezadnje šlo za vprašanje integracije novih ljudstev v frankovsko državo, pri čemer naj bi pomagalo prav pokristjanjevanje in organiziranje cerkvenih struktur.¹⁹ Svoja pisma z navodili oz. smernicami za misijonsko delo je Alkuin naslavljal tako na Karla Velikega kot na voditelja oglejske Cerkve Pavlina II. (787–802) in na salzburškega škofa Arna.²⁰ Za Pavlina so bila Alkuinova pisma važna spodbuda, da se je sploh lotil misijonske akcije na ozemlju južno od Drave, čeprav je od sedmih Alkuinovih pisem Pavlinu obravnavi misijonskih vprašanj celoviteje namenjeno le eno, kakšno pa se je izgubilo. Patriarha je spodbujala, da je akcijo sploh začel, kar je bilo za Alkuina naravno, saj so bili Slovani prvi sosedje oglejske Cerkve. Skliceval se je na patriarhovo razgledanost, modrost in osebni ugled, saj je Pavlin veljal za evropsko poznanega teologa.²¹ Pavlin II. je bil pred prevzemom službe patriarha v službi na dvoru Karla Velikega in

¹⁷ Pisma so bila izdana ob različnih priložnostih. Najpogosteje so navedene naslednje izdaje: J. P. Migne, zbirka *Patrologia latina*, vol. 100 in 101; *Monumenta Germaniae Historica Epistolarum*, vol. 4. O samih pismih in njihovem pomenu za poznavanje časa prim. Page, *The letters of Alcuin*.

¹⁸ Kasneje je res prišlo do več uporov proti frankovski oblasti na tem področju, npr. v letih 797, 799, ponovno so Franki zmagali Avare in Slované leta 803. Prim. Bratož, *La cristianizzazione degli Slavi*, str. 155.

¹⁹ Prim. pismo št. XXXIII, Ad Domnum Regem, Migne, *Opera omnia*, vol. 100, stolpec 187–190. Prim. Bratož, *La cristianizzazione degli Slavi*, str. 156.

²⁰ Prim. pismo št. XXXVI, Ad Arnonem, kjer ima obsežno pismo že v naslovu izraženo vsebino – *Instruit de predicatione fidei apud Avaros nuper conversos*, Migne, *Opera omnia*, vol. 100, stolpec 192–196.

²¹ Prim. Bratož, *La cristianizzazione degli Slavi*, str. 157.

sodelavec Alkuina. Tudi škof Arn je bil osebno poznan Karlu Velikemu. Ne brez kraljevega soglasja je bil leta 782 izvoljen za opata frankovskega samostana St. Amand in Elnon (na meji z Belgijo). 785 je bil imenovan za opata Sv. Petra v Salzburgu. S Karlom Velikim sta se prvič srečala v Rimu v velikonočnem času leta 787, v nadaljevanju se je njuno sodelovanje razvilo na več področjih.²² Arn je opravil več potovanj kot kraljev poslanec. Leta 798 je bil po zavzemanju Karla Velikega povišan v nadškofa in metropolita osrednje bavarske škofije Salzburg, pri tem pa je obdržal vodenje obeh prej omenjenih opatij.

Od pisem, ki jih je Alkuin namenil voditelju salzburške škofije, pa je ohranjenih 36, od katerih sta vsaj dve v celoti namenjeni vprašanju organiziranja misijonskega dela na novo osvojenih ozemljih (napisani sta bili v pozni pomladi in v zgodnjem poletju).²³ V pismu salzburškemu škofu Arnu, ki mu ga je pisal pred odhodom na posvetovanje 'ad ripas Danubii', je tako dal kar nekaj konkretnih napotkov, kako naj izpelje misijonsko akcijo in kako naj zastavi misijonske posege med slovanskimi in drugimi sosedi. Med navodili mu je odsvetoval prezgodnje nalaganje desetine (o čemer je predhodno pisal že Karlu Velikemu, prav tako je zlorabe pri pobiranju desetine omenjal tudi v pismu državnemu zakladniku Megenfridu), ki je Sase odvrnilo od sprejetja evangelija. Alkuinova temeljna načela so bila:

- Krst mora biti prostovoljen in zaželen.
- Pred krstom je treba pridobiti ljudi za vero.
- Vera je namreč sad človekove odločitve in ne prisile.
- Človeka je mogoče prisiliti h krstu, ni pa ga mogoče prisiliti, da bi veroval.
- Naj se počaka z uvajanjem polne desetine; vpelje naj se »slovanska desetina«.²⁴

Pri uvajanju »slovanske desetine« je šlo za Alkuinov nasvet glede desetine nasploh, ki je v novo pridobljenih pokrajinah morala biti manjša, saj gospodarstvo še ni bilo urejeno in cerkvena organizacija še ne v polni meri vzpostavljena. B. Grafenauer ugotavlja Alkuinov vpliv na takšno odločitev: »Pod njegovim vplivom pri Slovencih uvedena 'slovanska desetina' je bila za eno tretjino manjša od polne navadne. Plačevali so jo v stalno določenem obsegu dajatev, ne pa še v obliki prave desetine pridelkov. Podobne oblike dajatev so se pozneje uveljavile tudi v prvih obdobjih pokristjanjevanja nekaterih drugih slovanskih ljudstev.

²² Prim. Wolfram, *Arn von Salzburg und Karl der Große*, str. 21.

²³ Kot ugotavlja Bratož, je Alkuin takoj za Karlom Velikim, kateremu je namenjenih 64 ohranjenih pisem, največ pisal prav Arnu. Prim. Bratož, *La cristianizzazione degli Slavi*, str. 158.

²⁴ Prim. Benedik, *Kršćanstvo na Slovenskem v luči virov*, str. 135. O uvajanju desetine za vzdrževanje cerkvenih ustanov, mišljene so predvsem 'krstne cerkve', so razpravljali na več državnih koncilij, vendar Alkuin desetini nasploh ni bil naklonjen. Zanj o predhodnih stoletjih in nasploh v začetkih krščanstva ni videl nobenih temeljev.

Vendar se zdi, da ne gre samo za vpliv in prenašanje karantanske ureditve, marveč tudi za izraz slovanskega načina poljedelstva in neustaljenosti njiv ter razdelitev vsakokratnega obdelanega zemljišča med vaščane. Ureditve desetine je torej tudi posledica slovanskega načina življenja in ne le upoštevanja Alkuinovih nasvetov.«²⁵ Vsekakor pa je šlo za pobudo, ki jo je vladarju dal Alkuin in ima večji pomen že zato, ker je bila sad njegovega gledanja na dogajanje z ljudstvi, ki si jih je Karel Veliki podredil v prvih desetletjih svojega vladanja. V odmevih na njegove pobude je sicer videti, da se z njimi nista strinjala ne Karel Veliki in ne oglejski patriarh. Zlasti slednji je vztrajal, da je, tudi na temelju predpisov Stare zaveze, dati Bogu desetino vsega, kar človek pač ima in da s tem priznava veljavnost predpisa, da določene stvari pripadajo Bogu.

2.3. Sinoda ob Donavi

Za nadaljnje ravnanje voditeljev obeh škofij in tudi državnih oblasti je bilo odločilno srečanje nekje ob Donavi leta 796, »ad ripas Danubii«, ki so se ga udeležili kralj Pipin, sklicatelj srečanja, oglejski patriarh Pavlin II., salzburški škof Arn in še nekateri drugi cerkveni voditelji (z ozemlja Bavarske in patriarhata). Do nedavnega je veljalo, da se je srečanja udeležil tudi opat Alkuin, vendar novejša študije o tem dvomijo. Alkuin pa je s svojim vplivom, predvsem s pismi, ki jih je voditeljem države in krajevnih Cerkev pošiljal v času osvajanja avarskega ozemlja (788–796) in slednjic njihovega ringa, postavljajl načela organiziranja misijonskega dela in odnosa do podrejenih ljudstev. Po ocenah raziskovalcev tega dokumenta se je zbralo približno 5 do 10 italških in bavarskih škofov.²⁶ Glede na ohranjena pisma, ki omogočajo približno kronologijo, je posvetovanje bilo v mesecu juniju in juliju 796. Arn je nato poročal Alkuinu o svojem obisku za zasedenih ozemljih in ga prosil za navodila, kako zastaviti misijonsko delo. Najprej mu je odgovoril tako, da mu je poslal prepis pisma, ki ga je na isto temo poslal vladarju Karlu, nato pa mu je v posebnem dopisu predstavil svoja načela in pristope k načrtovani misijonski akciji. Ta načela so prevladala ob sprejemanju sklepov ter načrtov pokristjanjevanja novih ljudstev.

Ker se nam je ohranil zapisnik tega posvetovanja, čeprav iz poznejših prepisov, zanj se je v zgodovinopisju uveljavil izraz »sinoda«,²⁷ bolje poznamo razmere,

²⁵ Grafenauer, Pokristjanjevanje Slovencev, str. 48.

²⁶ Prim. Bratož, La cristianizzazione degli Slavi, str. 164.

²⁷ Po mnenju nekaterih naj ne bi šlo za sinodo v pravem pomenu besede, temveč zgolj za neformalno posvetovanje škofov s področja dveh metropolij. Prim. Bratož, La cristianizzazione degli Slavi, str. 160. Sklepov namreč ni najti v nobeni pravni zbirki, kar je bila navada za druge koncile ali sinode.

ki so takrat vladale med prebivalstvom na novo osvojenem področju, predvsem v Karantaniji in Panoniji, kot tudi poglede vseh udeležencev.

Zapisnik srečanja je pripravil Pavlin II. Če v njem iščemo bolj natančnih podatkov o udeležencih, kraju in času srečanja, ostajamo brez odgovorov. Iz besedila je razvidno, da so se v panonskem prostoru iz rimskih časov, to je med staroselskimi Romani, ohranile tako krščanstvo kot cerkvene strukture, čeprav so bile te skupnosti izolirane in niso imele stikov z mediteranskim prostorom, kjer se je krščanstvo ohranilo z vsemi izraznimi oblikami. Pomemben predmet srečanje je bilo vprašanje organiziranja akcije pokristjanjevanja oz. krsta po Pavlinovih besedah »divjega, nerazumnega in povsem neukega ljudstva, ki je nepismeno in kasno ter stežka spoznava svete skrivnosti«, to je Avarov in slovanskih prebivalcev v okviru takrat podrejene avarske države.²⁸ Zopet so postavili nekaj zelo praktičnih navodil za podeljevanje krsta, ki so dejansko ponovitev navodil, ki jih je Alkuin že predhodno dal salzburškemu škofu. Iz spisa je razvidno, da so govorili tudi o drugih problemih (po vsej verjetnosti tudi o cerkveni desetini, o delitvi misijonskega dela med dve cerkveni središči, kar je bolj razvidno iz nekaj desetletij mlajšega rokopisa *Conversio Bagoariorum et Carantanorum*):

- Pred podelitvijo krsta je potrebno daljše uvajanje v vero, kateheza, ki naj ne traja manj kot sedem dni in ne več kot štirideset dni, »da se ne bi morda zaradi predolgega odlaganja ohladila vnema«. »Duhovnik naj sam presodi, koliko dni je treba odlašati s krstom, pri čemer naj upošteva naravo katehumenov.« Kateheza mora bolj prepričati kot groziti, biti mora mila in prijazna.
- Pri katehezi naj se kot sredstvo ne uporabljajo grožnje z nasiljem s strani oblasti, niti ne s kaznijo pekla. Poudarja naj se bolj plačilo nebeškega kraljestva za krščene. Pouk naj bo »prijazen, prepričljiv in prepojen z ljubeznijo, prepričljiv zaradi nagrade večnega življenja, strah zbujajoč zaradi peklenskih muk, ne pa zaradi strahu pred krvavim rezilom meča«.
- Krst mora biti prostovoljen in ne nasilen, »da ne bodo v krstno kopel odvedeni s silo ali proti svoji volji«.
- Podeljujejo naj ga ne le na veliko noč in binkošti, kot je sicer do takrat bilo v navadi, temveč po potrebi tudi ob nedeljah, v primeru smrtne nevarnosti (v času vojne, plovbe ali ujetništva) pa na katerikoli dan. Izjeme so narekovale posebne okoliščine: poučiti in krstiti je bilo treba veliko število ljudi in na razpolago je bilo malo duhovnikov. Samo pri krstu majhnih otrok, če niso v smrtni nevarnosti, naj se upoštevata velika noč in binkošti kot krstna dneva.

²⁸ Benedik, *Krščanstvo na Slovenskem v luči virov*, str. 135. Besedilo zapisnika o določbah glede krsta je na str. 136–138. Povzeto je po objavi v R. Bratož, *Odnosi med etničnimi in verskimi skupinami na vzhodnoalpskem in srednjedonavskem območju od konca 4. stoletja do 8. stoletja*, Ljubljana 2000, str. 44.

- Katehumeni naj se sedem dni pred krstom postijo, naj se poučujejo v veri in naj bodo maziljeni s svetim oljem. Na vigilijo pred praznikom naj duhovnik blagoslovi vodo v bazenu ali v drugi posodi, kjer je mogoč krst s potopitvijo. Nato naj sledi obred krsta, v katerem katehumen najprej izpove vero v troedinega Boga, se odpove hudemu duhu in njegovim skušnjavam in ničnosti sveta, nato duhovnik spregovori krstne besede in ga trikrat potopi v vodo.²⁹

Glede na dejstvo, da se je v Cerkvi že ustalila oblika krščevanja in vse sestavine za pravilno podeljevanje krsta in za prejemnika, so bile pomembne smernice omenjenega srečanja glede odnosa do že tedaj podeljenih krstov oz. vprašanje njihove dopustnosti in veljavnosti. V na novo osvojenih področjih so krščevali že pred tem. Zapisnik sinode namreč pokaže, da sklepi srečanja niso zabeležili prvega srečanja prebivalstva s krščanstvom. Benedik ob analizi sklepov ugotavlja: »Značilno je namreč, da so bili nekateri, ki so jih krstili 'duhovniki tiste dežele', krščeni v pravilni in torej veljavni obliki, za druge pa zapis pravi, da so jih krstili 'nepismeni kleriki', ki niso znali ne veroizpovedi ne krstnega obrazca, in jih je zato treba šteti med nekrščene. Kdo so bili ti 'duhovniki', 'kleriki' in 'neuki kleriki', ne vemo. Domneve se gibljejo v trikotniku: misijonarji iz Salzburga, misijonarji iz Ogleja, duhovniki staroselskega prebivalstva iz antike, ki je po pričevanju arheoloških najdb in etnografskega gradiva preživelo dve stoletji obsrke in slovanske oblasti. Posebno zadnja skupina, 'neuki kleriki', gotovo pripada slednjim, saj si za salzburške in oglejske misijonarje ob koncu 8. stoletja ne bi mogli predstavljati, da bi bili toliko 'neuki', da ne bi poznali enostavnih krstnih obrazcev.«³⁰ Na obsežnem panonskem področju pa dejansko ni bilo nobene možnosti za pridobitev sistematičnega znanja in izobraževanje duhovniških kandidatov, saj so mestna središča izginila. Preživeli kristjani so ostali popolnoma izolirani in brez stikov z vesoljno Cerkvijo. Teološko in pastoralno znanje se je v dveh stoletjih prenašalo iz roda v rod, pri čemer je prihajalo tudi do spreminjanja navad in vsebine. 'Duhovniki tiste dežele' niso imeli formalne izobrazbe, zato so jih imenovali 'clerici illiterati'.

Že Alkuin in nato udeleženci srečanja so za ljudi, ki so jih krstili 'nepismeni kleriki' in med obredom potapljanja v vodo niso izrekli vere, »ker je niso znali«, in niso bile izrečene besede, ki so potrebne za veljavnost krsta, o čemer so izvedeli med preprostim ljudstvom, določili, da morajo biti krščeni še enkrat. Osrednji predmet razprave je torej bilo vprašanje, ali je bil krst podeljen pravilno, to je s trikratno potopitvijo v vodo in po pravem obrazcu krsta. Škofom in

²⁹ Prim. Bratož, *La cristianizzazione degli Slavi*, str. 173.

³⁰ Benedik, *Krščanstvo na Slovenskem v luči virov*, str. 138; Bratož, *La cristianizzazione degli Slavi*, str. 177–178.

duhovnikom, ki so začeli prihajati na to področje, je bila prepuščena razsodba o veljavnosti podeljenega krsta. To so lahko potrdili tisti, ki so krst podeljevali, ali krščenci sami; če sta bila izpolnjena pogoja, to je potopitev v vodo in izrečene krstne besede.

Pri pokristjanjevanju na novo osvojenih ljudstev je šlo za veliko delo. V pismu Pavlinu ga je Alkuin imenoval 'opus arduum', v pismu Arnu 'opus Dei' ali 'divinum opus', v pismu Megenfridu pa 'opus Domini'.³¹ Pojavilo se je tudi vprašanje o zmožnosti podelitve krsta tako velikemu številu ljudi, celemu poganskemu ljudstvu, saj ni bilo na voljo tako veliko število duhovnikov. Glede na Pavlinove besede je bilo treba računati tudi z odporom. Zato je bilo treba podeljevanje krsta prilagoditi, tudi glede časa podeljevanja. Slaba izkušnja pri krščenju Sasov v predhodnih desetletjih in v skladu z navodili, ki jih je Alkuin dal škofu Arnu pred odhodom med Avare in nato po dokončnem porazu nad njimi navodila Karlu Velikemu ter kamerlengu Megenfridu in nato še enkrat Arnu so predvidevali bolj umirjeno misijonsko metodo, ki bi temeljila na izkušnjah irskih in anglosaških misijonarjev. Njena temeljna značilnost je bila kateheza pred krstom, ki je imela v središču razlago pomena in vsebine krsta kot prvega pogoja odrešenja, čemur naj bi potem sledilo utrjevanje vere. Koliko časa naj bi predkrstne kateheze trajale, Alkuin ne daje priporočil.³²

Hkrati nam zapisnik srečanja iz leta 796 posreduje pomembne informacije o zgodovini krščanstva na naših tleh. Govori o ostankih Cerkve med staroselskim romanskim prebivalstvom, kar nam pove, »da se je krščanstvo sicer pojavljalo v vse bolj okrnjenih oblikah, vendar se je tudi pod dvestoletno avarsko in slovansko oblastjo ohranjalo. Zapis torej dovolj razločno potrjuje kontinuiteto krščanstva v vzhodnoalpskem in podonavskem prostoru iz pozne antične dobe v zgodnji srednji vek«. ³³

V sklepih srečanja in v oblikovanju načel novega misijonskega pristopa je mogoče videti najlepše znamenje dozorevanja in uveljavljanja krščanskih načel delovanja, ki je bilo doseženo v zadnjem desetletju 8. stoletja. Udeleženci zborovanja so zelo jasno povedali, da je spreobrnjenje Božje delo in ne delo ljudi in so zahtevali, da so se misijonarji prilagodili kulturnemu stanju ljudi, ki predvsem potrebuje pouk. Zavrnilo so množično krščenje in uporabo sile. Nova navodila misijonskega dela so bila res namenjena v prvi vrsti škofoma v Salzburgu in Ogleju za njuno delo med Slovani in Avari, svojo veljavnost pa so ohranila tudi za misijonsko delo med germanskimi ljudstvi (npr. Sasi).³⁴ Poudarjanje takšnih

³¹ Prim. Bratož, *La cristianizzazione degli Slavi*, str. 167.

³² Prim. Bratož, *La cristianizzazione degli Slavi*, str. 169–170.

³³ Benedik, *Krščanstvo na Slovenskem v luči virov*, str. 140.

³⁴ Prim. Jedin, *Storia della Chiesa*, str. 112.

načel je bila posredna Alkuinova kritika misijonskih metod, ki so jih uporabljali do tedaj kot tudi prehitro uvajanje desetine. Ko je bil leta 797 v mestu Aachen objavljen *Capitulare Saxonicum*, je uvedel novo spravno politiko in postavil mejnik v odnosu do postopkov v predhodnih letih.

Srečanje je bilo pomembno tudi za nadaljnjo organiziranost Cerkve med ljudstvi, ki so si jih takrat podredili Franki. Šlo je za vprašanje organizacije cerkvenih struktur, da bi bile najbolj v službi pokristjanjevanja in izvedbo načrtov, ki so jih pripravili. Takrat so kot mejo dveh misijonskih središč postavili reko Dravo. Severno od nje je odgovornost za misijonsko akcijo bilo zaupano škofovskega središču v Salzburgu, za ozemlje južno od Drave pa patriarhatu v Ogleju. Tako sta bila misijonsko delo in nato cerkvena uprava v vzhodnoalpskem prostoru in v Panonski nižini v pristojnosti Salzburga, južno od Drave pa Ogleja. Ko je bil leto kasneje 797 Salzburg povzdignjen v metropolijo, je reka Drava postala tudi metropolitanska meja in je to ostala vse do propada podonavske monarhije. Šlo je za dve cerkveni središči, ki sta svoja sedeža imeli zunaj slovenskega etničnega prostora, kar je zaznamovalo vse cerkveno dogajanje.³⁵

3. Voditelj menihov v Toursu

Alkuin je velik del svojega življenja živel in delal v frankovski državi, to je od leta 782 do svoje smrti; vmes je dvakrat obiskal svojo rojstno Anglijo. Po 14 letih delovanja na dvoru se je leta 796 na predlog kralja Karla za stalno umaknil v opatijo sv. Martina v Toursu, kjer je postal predstojnik tamkajšnjega benediktinskega samostana in tam umrl 19. maja 804. Tudi v meniški skupnosti je deloval za izboljšanje izobrazbe med menihi in kleriki, bil je učitelj v samostanski šoli, uredil je razmere v meniških vrstah in poskrbel za pregledno upravo samostanskega premoženja. Za Yorkom in palatinsko šolo je bil Tours tretji kraj, kjer je Alkuin v polni meri razvil svoje pedagoško delo. Ob tem je dajal velik poudarek delovanju samostanskega skriptorija, kjer so nastajali čudoviti srednjeveški rokopisi, napisani v karolinški minuskuli. Številni reformni ukrepi za izboljšanje latinskih spisov in na liturgičnem področju, ki so obsegali tudi priprave novih besedil, so zahtevali številne prepise teh besedil, ki so jih nato

³⁵ Reka Drava je bila kot meja med dvema metropolijama prvič določena na srečanju ob Donavi leta 796, drugič oktobra 803 v Salzburgu, ko je mejo potrdil cesar Karel Veliki, in tretjič junija 811 v Aachnu, ko je o meji ponovno odločal Karel Veliki, potem ko je razrešil spor med salzburškim nadškofom Arnom in novim oglejskim patriarhom Ursom. Slednji dokument je v izvirnem latinskem jeziku objavil F. Kos, *Gradivo za zgodovino Slovencev v srednjem veku*, II. zvezek, št. 37.

uporabljali cerkvene ustanove v obsežnem frankovskem cesarstvu. To je hkrati pomenilo hitro uveljavljanje nove pisave karolinške minuskule, ki je postala izhodišče za sodobno latinico, in delo za izboljšanje kvalitete prepisov. Pri teh so se namreč zaradi slabe izobrazbe prepisovalcev pogostokrat pojavljale napake, ki so pačile besedila in njihovo verodostojnost. Da bi to izboljšal in dal enotna pravila za prepisovanje je pripravil spis *Orthographia*, v katerem se je zavzel za poenotenje pravil. Do tedaj sta se namreč izgovorjava in črkovanje latinskih besedil zelo popačili. Če so Alkuin in njegovi sodobniki želeli naslednjim rodovom prenesti izvirna antična besedila in teološko pravovernost, so morali kar največ pozornosti nameniti pravopisju in vsebinam.

Alkuin je pripravil komentarje vrste bibličnih besedil, pri čemer je pokazal dobro poznavanje komentarjev, ki so jih pred njim napisali Beda, Ambrož, Hieronim in Avguštin. Le na redkih mestih se pojavijo povsem izvirne ideje. Njegov namen pa je bil predvsem katehetski, to je dati pridigarjem pripomočke za njihovo katehetsko delo.³⁶ Napisal je komentarje Mojzesovih knjig, nekaterih psalmov, Visoke pesmi, Pridigarja, Janezovih spisov, Matejevega evangelija, apostolskih pisem in Apokalipse. Med asketičnimi spisi, ki so ohranili svojo vrednost v naslednjih stoletjih, izstopa razlaga psalmov *De psalmodium usu*, ki ga pripisujejo Alkuinu, in vsebuje navodila, kako recitirati psalme za različne namene in ob raznih priložnostih. S tem je klerikom svojega časa ponudil možnost spoznavanja temeljnih del patristične eksegeze. Pripravil je še razpravo o krepostih in razvadah (*De Virtutibus et Vitiis*) in o spovedi. V boljšo latinščino je prepisal življenjepis Martina iz Toursa in nekaterih drugih klasičnih spisov.³⁷ V preteklosti je veljalo, da je Alkuin poskrbel za nov prevod bibličnih besedil, kar naj bi mu bil naročil Karel Veliki. Je pa kot opat v Toursu (po 796) naročil nov prepis celotnega Svetega pisma, v katerem so popravili najbolj očitne razlike med Hieronimovo Vulgato in hebrejskim izvirnikom. Revidiran prevod je vladarju izročil Alkuinov učenec Fredugise na božični praznik leta 800, to je prav isti dan, ko je bil frankovski kralj Karel Veliki v Rimu okronan za cesarja. Od tedaj dalje so v dvorni liturgiji uporabljali evangeljska besedila, ki jih je pripravil Alkuin.

Alkuin je v treh spisih zavrnil adopcionizem, ki sta ga učila Feliks iz Urgela in Elipandus iz Toleda. Zmotno učenje je zavračal na sinodalnih srečanjih (sinode v Narbonne, Regensburgu in Frankfurtu) in je priznan kot avtor sklepov frankovskih škofov *Synodica* in tudi Karlovega pisma, ki ga je iz sinode v Frankfurtu leta 794 poslal španskim škofom.³⁸ Najnovejše raziskave so pokazale, da

³⁶ Prim. Page, *The letters of Alcuin*, str. 30–31.

³⁷ Prim. Wallach, *Alcuin*, str. 243.

³⁸ Prim. Page, *The letters of Alcuin*, str. 24–27.

je bil Alkuin in ne Theodulf Orleanski avtor spisa *Libri Carolini*, s katerim je Karel Veliki zavrnil bizantinsko učenje o češčenju podob, ki ga je sprejel sedmi ekumenski koncil v Niceji leta 787.³⁹ Šlo je za sporno vprašanje, ki je pretresalo bizantinsko Cerkev vse osmo stoletje in je imelo odmev tudi na Zahodu. Slabo poznavanje grške teološke terminologije je povzročilo, da je ikonodulstvo/ikonoklazem še poglobilo prepad med Zahodom in Vzhodom. Češčenje podob je na Vzhodu postalo pomembna sestavina ljudske pobožnosti, na Zahodu pa so se temu še vedno izogibali. Dal pa je s svojim učenjem in kraljevo avtoriteto vso podporo uvedbi izraza *filioque* v *symbolum*, ki se je iz Španije širil proti vzhodu Evrope. Na sinodi v Aachnu leta 809 so sklenili, da je *filioque* del veroizpovedi Cerkve.

Kot prava benediktinska skupnost so menihi v Toursu in njihov opat veliko pozornosti namenjali liturgiji in uvajanju posameznih liturgičnih opravil, od katerih so nekatera postala trajni sestavni del liturgije Katoliške cerkve, najprej pa so bila uveljavljena na ozemlju frankovske države. Med te sodi uvajanja petja *creda* pri slovesnejših liturgijah, kar je bila pred tem že ustaljena navada pri irskem bogoslužju v Severni Humbriji.⁴⁰ Uredil je še nekatera druga vprašanja liturgičnega reda kot je obhajanje votivnih maš preko tedna (petek spominski dan Kristusove smrti, sobota Marijin spominski dan), uvedel je obhajanje praznika vseh svetnikov in drugih obveznih svetniških spominskih dni; pravila še danes veljajo v katoliški skupnosti.⁴¹ Urejanje knjig z liturgičnega področja v karolinškem kraljestvu je prineslo najbolj odmeven rezultat v uvedbi več priročnikov, ki so postali uradne knjige v državi in so v veliki meri Alkuinovo delo: pripravil je nov homiliarij v dveh zvezkih, nov lekcionarij in preurejen/dopolnjen gregorijanski zakramentarij. Alkuinovo delo so še druge knjige z liturgičnega področja: *Liber sacramentorum* (mašni obrazci za različne priložnosti), *Breviarium* (psalmi razdeljeni na sedem dni v tednu), antifonarij, obredniki in druge. Za liturgijo je Alkuin uveljavil *cantus Romanus*. Pri tem je upošteval izvирnosti galikanske liturgije in jih uvedel v rimski misal. Kot ugotavlja Wallach, je v liturgičnih besedilih in dodatkih prevzel sestavine, ki jih je prevzel iz mozarabskega obreda, s katerim se je srečal med svojim obravnavanjem adopcionističnih spisov in nauka, ki so našle najmočnejšo oporo na Iberskem polotoku.⁴² Sicer pa so novi liturgični priročniki bili v skladu z vodili državne politike – da bi tudi Cerkev in njene institucije, vključno z liturgijo, čim bolj izražale državno

³⁹ Prim. Wallach, Alcuin, str. 243.

⁴⁰ Prim. Alcuin, v: *Encyclopaedia Britannica*.

⁴¹ Prim. Jedin, *Storia della Chiesa*, str. 407, 409.

⁴² Prim. Wallach, Alcuin, str. 243.

enotnost in obredno uniformiranost, kar je bilo temeljno izhodišče pri Karlu Velikem, Alkuin pa je bil njen snovalec in izvrševalec.

Zgodovinski pomen je dobilo pravilo sv. Benedikta, ki je že v 7. stoletju dobivalo vse večjo veljavo v meniških skupnosti v frankovski državi. Veljalo je kot rimsko meniško pravilo in je s tem imelo posebno mesto že vnaprej. Leta 787 je kralj Karel poskrbel, da je z Monte Cassina pridobil izvirno Benediktovo besedilo, ki je od tedaj dalje veljalo kot temeljno pravilo vseh meniških skupnosti na ozemlju kraljestva. Pod vplivom Karlovega naslednika Ludvika Pobožnega (vladal od 814 do 840) pa je opat Benedikt iz Aniana (ok. 750–821) načrtno skrbel za poenotenje meniških skupnosti na temelju montecassinskega pravila. Urejanje razmer v meniških vrstah in prenova samostanskih ustanov v celoti sta pripomogla, da so se postopoma začele izboljševati razmere tako med nižjo duhovščino kot med ljudstvom.

Druga velika sprememba, ki je po prizadevanju Alkuina izboljšala razmere v kleriških in laičkih vrstah, je bilo urejanje neredov med nižjo duhovščino s pomočjo uvajanja duhovniških skupnosti, v katerih so živeli duhovniki in imeli za osnovno kanoniško pravilo življenja (*regula canonicorum*). Temeljni namen uvajanja tega, za kar sta se zavzemala tako Cerkev kot država in je bil sad njunega skupnega prizadevanja, je bilo več reda med duhovniki, spoštovanje cerkvenih in državnih predpisov, boljša izobrazba in zgledno življenje. Pravilo je duhovnikom natančno določalo dolžnosti in dnevni red; osrednji nalogi sta bili študij in molitev.⁴³ Z urejanjem razmer v duhovniških vrstah s pomočjo kanoniškega pravila pa je bil izpolnjen pomemben pogoj za bolj zavzeto in kvalitetno delo med ljudmi, za kar sta si v svojem delu prizadevala oba škofa, ki sta prevzela misijonsko delo med Slovani, salzburški (nad)škof Arn in oglejski patriarh Pavlin II.

4. Trajni pomen Alkuinovega dela

Alkuin se je v zgodovino zapisal kot osrednji teolog konca 8. stoletja in kot svetovalec vladarja Karla.⁴⁴ Svoja zadnja leta življenja je namenil meniški skupnosti v Toursu in njenemu poslanstvu v okviru benediktinskega izročila. Pripravil je vrsto besedil s področja vzgoje, filozofije in teologije, ki pa so bila pripravljena ob obilni uporabi spisov predhodnih stoletij. V okvir delav zavzetega predstojnika opatije je sodilo urejanje liturgičnih vprašanj, liturgičnega koledarja in okrepljeno delo samostanskega skriptorija. Kot temelj urejanja liturgičnih vprašanj so

⁴³ Prim. Page, *The letters of Alcuin*, str. 64–65.

⁴⁴ Prim. Bratož, *La cristianizzazione degli Slavi*, str. 156.

bile navade rimske Cerkve ter izkušnje anglo-saksonskih cerkvenih skupnosti. Izkazal se je kot dober poznavalec antičnih spisov in kot skrben posredovalec tega znanja v frankovsko državo in v evropsko kulturno zakladnico. Njegovi prispevki pri urejanju cerkveno-političnih vprašanj v frankovski državi, izobraževanju duhovniških kandidatov in vključevanju novih ljudstev v Cerkev so dali pečat ne le karolinški državi, temveč celotnemu zahodnemu krščanstvu. Hkrati kažejo, kako pomemben vpliv je imel tujec iz Severne Humbrije na politično življenje frankovske države. Alkuin se je izkazal kot šolnik, s čimer je globoko vplival na kulturni razvoj sicer barbarskih razmer. Z dvora, kjer je bil voditelj šole, se je razširila prenova kulturnega in verskega življenja ter so se oblikovala nova središča kulture in vere. Učenci in učitelji so s seboj nosili šolskega duha v nova okolja, kjer so prevzemali nove naloge. Župnijske šole so sicer obstajala že iz 6. stoletja. Posredovale so temeljna znanja za pisanje, branje, pripravo računov, zlasti pa za katehetski pouk. Verni so morali znati na pamet vero in očenaš; to so vztrajno ponavljali kapitularji vse od *Admonitio* iz leta 789.⁴⁵ Ponovno je v ospredje postavil merila misijonske dejavnosti, ki so veljala v prvih stoletjih krščanstva (izrecno jih je poudaril v svojih navodilih papež Gregor Veliki okoli leta 600) in so bila v poznejših stoletjih, predvsem po času pretesne prepletenosti Cerkve z državo, v mnogih primerih kršena. Po njegovih navodilih je sila prenehala biti sredstvo za pokristjanjevanje, za misijonsko delo med novimi ljudstvi pa se je zahtevala ustrezna umska pripravljenost in sposobnost.

Viri in literatura

Ambrožič, Matjaž. 2019. *Zgodovina Cerkve na Slovenskem*. Ljubljana: Teološka fakulteta.

Benedik, Metod. 2016. *Krščanstvo na Slovenskem v luči virov*. Celje: Mohorjeva družba.

Bratož, Rajko. 1998. La cristianizzazione degli Slavi negli atti del convegno »ad ripas Danubii« e del concilio di Cividale. V: *XII centenario del Concilio di Cividale (796–1996)*. Convegno storico-teologico. Atti. Udine: Deputazione di storia patria per il Friuli. Facolta' teologica dell'Italia settentrionale.

Dolar, France Martin. 1985. Misijonske metode Salzburga in Ogleja in njihove posledice za delo svetih bratov Cirila in Metoda. V: *Bogoslovni vestnik* 45 (1985), str. 139–153.

Encyclopaedia Britannica. 2001.

Grafenauer, Bogo. 1991. Pokristjanjevanje Slovencev. V: *Zgodovina Cerkve na Slovenskem*. Celje: Mohorjeva družba, str. 29–60.

Jedin, Hubert. 1992. *Storia della Chiesa. Il primo medioevo*. Milano: Jaca Book.

⁴⁵ Prim. Jedin, *Storia della Chiesa*, str. 100–101.

Migne J. P. (ed.). 1851. *B. Flacci Albini seu Alcuini abbatis et Caroli Magni imperatoris magistri opera omnia*. Vol. I. /Patrologiae cursus completus, tomus 100/ Paris: J. P. Migne.

Page, Rolph Barlow. 1909. *The Letters of Alcuin*. New York: Alpha Ed.

Smolik, Marijan. 2000. Geslo Alkvin. V: *Leto svetnikov*, zv. II, Celje: Mohorjeva družba, str. 432–433.

Wallach, Luitpold. 2002. Alcuin, Blessed. V: *New Catholic Encyclopedia*, vol. I, 2nd Ed., Washington D. C.: Catholic University of America, str. 242–244.

Wolfram, Herwig. 1999. Arn von Salzburg und Karl der Große. V: H. Dopsch, P. F. Kramml, A. S. Weiß (Hg.), *1200 Jahre Erzbistum Salzburg. Die älteste Metropole im deutschen Sprachraum. Beiträge des Internationales Kongresses in Salzburg vom 11. bis 13. Juni 1998*. Salzburg: Ges. für Salzburger Landeskunde, str. 21–32.